

De Haarlemmerstraat: meer dan winkelen! Haarlemmerstraat: more than just shopping!

De Haarlemmerstraat: van eeuwenoude dijk tot drukke winkelstraat
Een zwembad, een hofje voor arme mannen, een fietsschool en een kerk uit begin 1300. Op deze route door de Haarlemmerstraat van een kilometer lang ontdekt u de sporen van ruim zevenhonderd jaar bouwgeschiedenis en 'ontmoet' u vele interessante bewoners. Kijkt u dit keer ook bóven de winkelalages...

Haarlemmerstraat: from centuries-old dyke to bustling shopping street
A swimming pool, a courtyard for poor men, a cycling school and a church from the early 1300s. Along this one-kilometre walking route through Haarlemmerstraat, you will discover the traces of more than seven hundred years' building history and 'meet' many interesting inhabitants. Make sure to look above the shop windows this time!

1 Hier begint uw wandeling

U staat op een eeuwenoude dijk. In de 13de eeuw staan hier alleen nog maar enkele boerderijen. Later komen er steeds meer ambachtslieden wonen, die hun producten vanuit hun huis verkopen. Het wordt alsmat drukker en de weg op de dijk wordt een belangrijke route naar Haarlem. Vandaar de naam Haarlemmerstraat. Winkels zoals wij ze nu kennen, zijn er pas vanaf de 19de eeuw.
This is where your walk starts
You're standing on top of a centuries-old dyke. In the 13th century, there were only a few farms here. Over time, more and more craftsmen, selling their products from home, moved here. Increasingly busy, the road on the dyke became an important route to Haarlem. Hence the name Haarlemmerstraat. Shopping in its present form only arrived on the scene in the 19th century.

3 Lucht uit de muur (Schapensteeg)

Ziet u de tegels in de muur om de hoek? Rond 1950 kon je hier je fietsbanden oppompen. Als je een cent in het gat bovenin gooide – toen was daar nog een sleuf – kwam er lucht uit de slang die bevestigd was aan het gat onderin. **KIJK RECHTS OM DE HOEK.**
Air from the wall
Can you see the tile in the wall around the corner? In the early fifties, you could pump up your bicycle tires here. If you put a cent in the hole at the top (there was still a slit there at the time), air would come out of the hose attached to the hole underneath. **LOOK RIGHT AROUND THE CORNER.**

2 Tram en auto's

Stelt u zich eens voor: tot 1961 is er een dubbele trambaan in de Haarlemmerstraat én rijden er automobilisten en fietsers in twee richtingen. Als voetganger was het dus uitkijken geblazen!
Tram and cars
Imagine, until 1961, there was a double tram track in Haarlemmerstraat, as well as cars and cyclists going in both directions. Pedestrians were well advised to stay on their toes!

4 Verborgen zwiërgie sier (huisnummer 20)

Cornelis Roodenburg verkocht hier vanaf 1908 delicatessen en gaf demonstraties in het koken met slaolie. Wat is dan passender dan een deur en etalage in de sierlijke 'sla-oliestijl' oftewel Jugendstil? Nu is daarvan alleen nog een klein stukje rechtsboven op de pui te zien. **KIJK NAAR BOVEN.**
Hidden swirling decoration (house number 20)
Starting in 1908, Cornelis Roodenburg used to sell delicacies and give demonstrations cooking with salad oil from here. What could be more appropriate than a door and shop window decorated in the attractive 'salad-oil style', also known as Jugendstil? Today, only a small part remains in the top right of the facade. **LOOK UP.**

6 Verstopt onder verflagen (huisnummers 39/41)

Deze prachtige pui was verborgen onder wel elf verflagen. Het lijkt nu of het oorspronkelijke hout tevoorschijn is gekomen, maar dat is schijn. De pui is met een houtimitatie beschilderd. Dat was gebruikelijk rond 1900. Met subsidie van de gemeente Leiden zijn zo verschillende winkelpuien hersteld.
Hidden underneath layers of paint (house numbers 39/41)
This beautiful facade was hidden under no fewer than eleven layers of paint. Although it now seems like what you see is the facade's original wood, don't let appearances fool you. The facade has been painted with a wood imitation. This was standard around 1900. Using a subsidy provided by Leiden municipality, many shop fronts were restored in this way.

5 Bruine kroeg (huisnummer 22)

Even een borrel drinken en de laatste nieuwtjes horen. Velen zijn sinds 1887 onder het uitnodigende uithangbord 'De Vergulde Kruik' naar binnen gegaan. U komt in een echte bruine kroeg, met een bar die rond 1900 is gemaakt.
Brown pub (house number 22)
Have a drink and catch up on the latest news. Since 1887, numerous people have entered the pub underneath signboard 'De Vergulde Kruik'. You enter a real brown pub, with a bar constructed around 1900.

7 Leren fietsen

Pas na vier lessen in de fietsschool mocht je – aan de leiband – op een rustig buitenweggetje fietsen. Achter deze gevel is eind 19de eeuw de fietsschool van de gebroeders Straatsburg gevestigd.
Learning to ride a bicycle (house number 42)
Only after four lessons at the cycling school were you allowed to cycle (still attached to a leash) along a peaceful country road. Behind this facade is where the cycling school of the Straatsburg brothers was housed towards the end of the 19th century.

8 Hofje voor arme mannen (rechts van huisnummer 48)

Dertien arme mannen mochten vanaf 1487 in dit Stevenshofje wonen. Het was een initiatief van de rijke brouwer Willem van Tetroede en zijn vrouw Christina Arendsdr. Als de mannen overlijden, hebben hun weduwen pech. Die moeten dan vertrekken.
Courtyard for poor men (on the right of house number 48)
Thirteen poor men and their families were allowed to live in Stevenshofje from 1487 onwards. The arrangement was the initiative of wealthy brewer Willem van Tetroede and his wife Christina Arendsdochter. If the men died, their widows were out of luck: they had to relocate.

11 Verheffen van arbeiders (huisnummer 73)

'Volkshuis' staat er in stoere letters boven de ingang. Eind 19de eeuw zijn 'verheffing' en 'ontwikkeling' de toverwoorden. De betere standen voedden hier op allerlei manieren de arbeiders op tot beschaafde burgers. **KIJK BOVEN HET HEK.**
Elevating labourers (house number 73)
'Volkshuis' (public house) is what the bold letters above the entrance read. Towards the end of the 19th century, elevation and development were buzz words. Here, various initiatives were implemented by the upper classes to elevate labourers to become civilised citizens. **LOOK ABOVE THE FENCE.**

9 Bioscoop (huisnummer 52)

Vanaf 1914 was hier een familiebioscoop. Je kon daar films bekijken die soms wel door een heel orkest werden begeleid. Daarna zat bioscoop Rex op deze plek met een gevarieerde programmering – van westerns tot porno – tot de sluiting eind jaren '80.
Cinema (house number 52)
There was a family cinema here from 1914 onwards. You could watch films there, sometimes even accompanied by a whole orchestra. Afterwards, this became the site of Cinema Rex. Rex featured various programmings – from westerns to porn – until it closed towards the end of the eighties.

10 Reclame voor kaas (huisnummer 56)

Trots staat 'de Hollandsche Boerin' tussen de kazen en botertonnen op de gevelplaat. Al in 1656 werd hier waarschijnlijk in kaas gehandeld en later is er een melkhandel gevestigd. Het is één van de oudste Leidse middenstandszaken. **KIJK BOVEN DE WINKELINGANG.**
Cheese adverts (house number 56)
'De Hollandsche Boerin' (peasant woman) can be seen standing proudly standing in between cheeses and butter barrels on the facade panel. Home to the milk trade in later years, estimates are that cheese has been traded here since 1656. It is one of Leiden's oldest retailers. **LOOK ABOVE THE SHOP ENTRANCE.**

12 Beeldmerk drogisterij (huisnummer 68)

Met zijn mond open en tong naar buiten zit de man op de gevel klaar om pillen of een drankje te slikken. Zo'n 'gaper' is vanaf 1500 hét beeldmerk van een drogisterij. Dit beeld komt uit de jaren '20 van de vorige eeuw. **KIJK NAAR DE GEVEL.**
Pharmacy logo (house number 68)
With his mouth open and tongue sticking out, the man on the facade is ready to swallow his pills or potion. This 'gaper' has been the logo of pharmacies since the early 1500s. This particular statuette dates back to the twenties of the last century. **LOOK AT THE FACADE.**

13 Oude kerkmuur (via Vrouwenkerkkoorstraat)

Als u hier linksaf slaat, ziet u de resten van de Onze Lieve Vrouwekerk. Die zijn al bijna zeven eeuwen oud. Rond 1320 komen hier steeds meer mensen wonen, van wie de kerk helemaal in Oegstgeest staat. Nu hebben ze er een direct om de hoek. In 1818 is de kerk afgebroken. **KIJK LINKS OM DE HOEK.**
Old church wall (through Vrouwenkerkkoorstraat)
If you turn to the left here, you will see the remains of Onze Lieve Vrouwe Church. They're almost seven centuries old. Around 1320, increasing numbers of people were relocating here. Their church, however, was all the way in Oegstgeest. With the construction of this church, they had one right around the corner. But the church was demolished in 1818. **LOOK LEFT AROUND THE CORNER.**

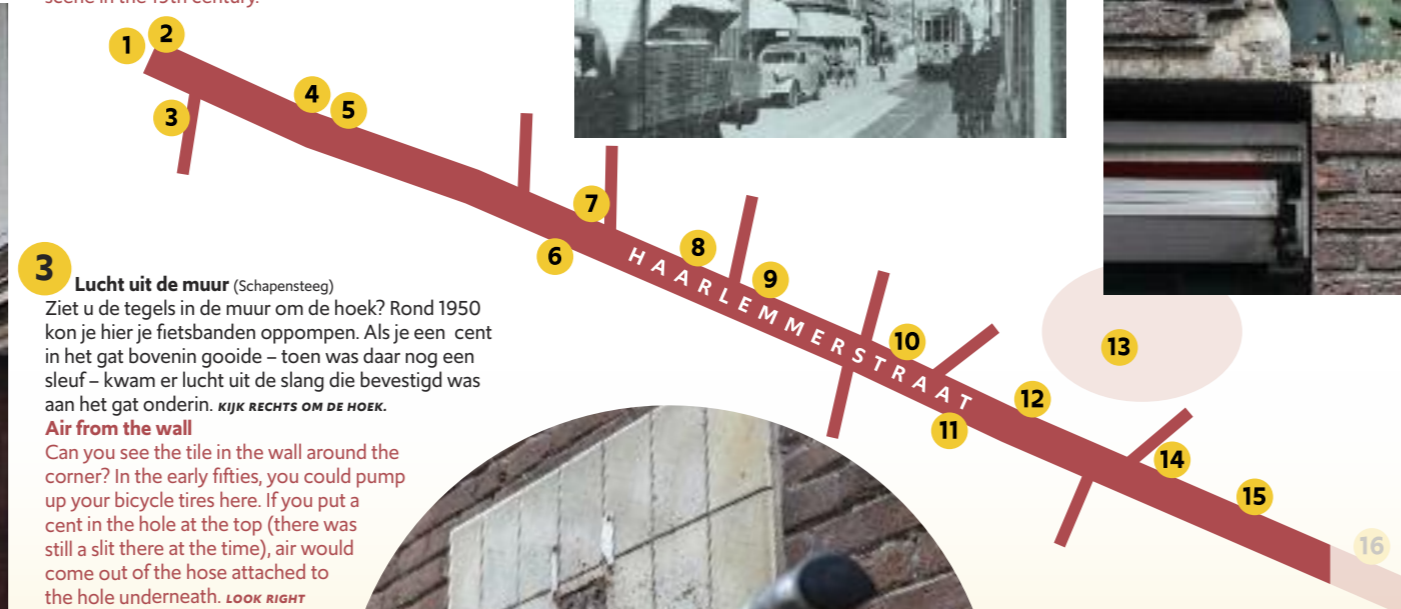
14 Ambachtelijke slagerij (huisnummer 78)

De tegeltjes aan de wand, de weegschaal en de toonbank; de inrichting van Slagerij Van der Zon is nog helemaal authentiek. Vanaf het begin, in 1945 werkt de slager ambachtelijk en houdt hij alles, van de slacht tot het eindproduct, in eigen hand.
Artisanal butcher's shop (house number 78)
The tiles on the wall, the scales and the counter – Butcher Van der Zon's interior remains wholly authentic. Keeping everything from the slaughter of his animals to his end product under his own control, the butcher has been working here using artisanal methods since 1945.

15 Uitvinder boekdrukkunst (huisnummer 86)

Met een letter A in zijn hand staat Laurens Jansz. Coster (1370-1440) hier in zijn nis. De uitvinder van de boekdrukkunst, zo dacht men. Maar dat blijkt Johannes Gutenberg uit Mainz te zijn. Boekdrukker en lettergieter Arent Hogenacker laat het beeld in 1630 plaatsen. Het is voor zover bekend het oudste beeld van Coster. **KIJK OMHOOG.**
Inventor printing press (house number 86)
Laurens Jansz holding the letter A in his hand. Coster (1370-1440) here in his recess. The inventor of the printing press – or so people thought... This later turned out to be Johannes Gutenberg from Mainz. Printer and type founder Arent Hogenacker had the statue placed here in 1630. It is the oldest known statue of Coster. **LOOK UP.**

21 Armensorg (huisnummer 165)
Ooit werd hier soep uitgedeeld aan de armen. Maar dat is pas in de negentiende eeuw. Al in 1428 draait het hier om armensorg. In die tijd is dit de kapel van het Sint Barbara Gasthuis. In de winkel ziet u nog enkele donkere zuilen. Die kwamen er na een verbouwing in de 17de eeuw.
Care for the poor (house number 165)
This is where soup was handed out to the poor at one time. But that only started in the nineteenth century. This area has been about taking care of the poor since 1428. In that time, this was the chapel of the Saint Barbara Guesthouse. You can still see several dark columns in the shop. These were added after the building's renovation in the 17th century.

23 Van steeg naar brede straat (Pelikaanstraat links en rechts)
Vroeger was dit een smalle steeg, nu is het een brede drukke weg. In de jaren 60 werd de Pelikaanstraat verbreed. Dat ging ten koste van verschillende oude panden en een schoolgebouw.
From alleyway to broad street (Pelikaanstraat left and right)
This used to be a small alleyway; now, it's a broad and busy street. Pelikaanstraat was broadened in the sixties. Several old buildings and a school had to pay the price.

25 Familiebedrijf Van der Klugt (huisnummer 258)
Een goede matras of een inloopkast; voor de inrichting van je slaapkamer kun je al meer dan een eeuw terecht bij Van der Klugt. In 1907 begint Bartholomeus van der Klugt in dit pand met een stoffeerderij en de verkoop van slaapkamermeubels.
Van der Klugt family business (house number 258)
A good mattress or a walk-in closet—bedroom furnishing has been Van der Klugt's area of expertise for more than a century. In 1907, Bartholomeus van der Klugt launched his upholstery business here, while also selling bedroom furniture.

Haarlemmerstraat Wandelroute Walking route

16 Eén winkel voor vier huizen (huisnummer 98)
Puntig uitstekende ramen en een moderne vormgeving, althans voor die tijd. Voor deze grote winkel werden in 1985 vier woon-winkelpanden gesloopt.
One shop for four houses (house number 98)
Sharp, protruding windows and a modern design – for the period, at least... Four residential retail buildings were demolished here in 1985 to build this large shop.

17 Edelsmid achter art deco-gevel (huisnummer 125)
'Goud, zilver, diamant, paarl', zo staat op ebbenhouten paneeltjes te lezen. Edelsmid Van Kampenhout laat de prachtige art deco-pui in 1924 ontwerpen. De ruiten lijken wel op diamant. Het rolluik dat de zaak na sluiting moet beveiligen, is ingenieus weggevoerd.
Jeweller behind art-deco facade (house number 125)
'Gold, silver, diamond, pearl' is what the ebony panels read. Jeweller Van Kampenhout had a beautiful, art-deco facade designed here in 1924. The windows look like diamonds. The shutter, tasked with protecting the building after closing time, has been ingeniously worked into the building.

18 Tempel als kerk (huisnummer 110)
'De Koeliekerk', zo noemen de Leidenaars de katholieke Hartebrugkerk. Die naam is afgeleid van het Latijnse woord 'Coeli' op de gevel. Dat betekent 'hemels'. Met zijn zuilen lijkt het wel een klassieke tempel. De Leidse architect Theo Molkenboer bouwde de kerk in neoclassicistische stijl, in 1835.
Temple as church (house number 110)
'The Koelie Church' is what Leiden locals call the Catholic Hartebrug Church. The name originates from the Latin word Coeli on the facade. This word means heavenly. Its columns give the church the appearance of a classical temple. Leiden architect Theo Molkenboer constructed the church in neo-classical style in 1835.

19 Rode steen (ter hoogte van huisnummer 118)
Gaat u eens op deze zeskantige steen staan. Dit is volgens de overlevering de plek waar Jan die Vos, de schout van Marendorp, stond als hij rechtsprak. Dat was in 1355. Marendorp werd daarna bij Leiden gevoegd. Het origineel van rode zandsteen bestaat niet meer, dit is een kopie. **KIJK NAAR DE GROND.**
Red stone (at the height of house number 118)
Stand atop this six-sided stone. Legend has it that this is where Jan die Vos, bailiff of Marendorp, used to stand when judging. That was in 1355. Marendorp was later added to Leiden. The red sandstone original no longer exists; this is a copy. **LOOK AT THE GROUND.**

20 Warenhuis met liftbediende (huisnummers 130/136)
Architect Waals ontwerpt in 1926 een warenhuis in art deco-stijl met vier verdiepingen voor zijn broer. De constructie is geheel uitgevoerd in beton en liftbediende. De HEMA is hier al vanaf 1937 gevestigd. In 1926, Architect Waals designed a warehouse in art-deco style with four storeys for his brother. It was entirely constructed in concrete and – very modern for the time – the building was equipped with two lifts, including lift attendant. HEMA has been housed here since 1937.

22 Bank in steeg (Lombardsteeg)
In dit onopvallende steegje is in de 15de eeuw een drukbezochte bank gevestigd. 'Lombard' in de straatnaam verwijst hiernaar. Lombarden waren geldhandelaren uit Noord-Italië en in de middeleeuwen de belangrijkste bankiers. Het woord 'lommerd' – voor bank van lening – is hiervan afgeleid. **KIJK LINKS.**
Bank in alleyway (Lombardsteeg)
This unremarkable alleyway was home to a popular bank in the 15th century. 'Lombard' in the street name refers to this. The most important bankers in the Middle Ages, the Lombards were money traders from Northern Italy. The Dutch word lommerd (for lending bank) derives from this. **LOOK LEFT.**

24 Zes eeuwen oud plafond (huisnummer 254)
Zo'n voorgevel in de vorm van een klok is typisch voor de 17de eeuw. Maar... het huis staat in een heel oud, middeleeuws deel van de stad. De eikenhouten balken van het plafond stammen dan ook uit het begin van de 15de eeuw.
Six-centuries-old ceiling (house number 254)
A facade in the shape of a clock was typical of the 17th century. But the house is in a very old, medieval part of the city. The oak ceiling beams date back to the beginning of the 15th century.

26 Zwemmen in een kerk (tussen nr 260 en St. Janshof)
Veel Leidenaars hebben op deze plek leren zwemmen. Zwembad 'De Overdekte' komt vanaf 1937 in de Mon Père-kerk. Bij de sloop in 1979 komen er nog een paar religieuze schilderijen tevoorschijn.
Swimming inside a church (between nr 260 and St. Janshof)
Many of Leiden's locals learnt to swim here. Swimming Pool 'De Overdekte' was housed in the Mon Père Church in 1937. A few religious paintings were found after its demolition in 1979.

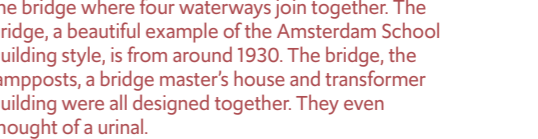

27 Hofje voor nette mensen (Tussen huisnr 260 en 266)
Een hofje, speciaal voor 'nette mensen die aan lager wal zijn geraakt'. Samen met zijn vrouw Claertgen sticht Jan Stoop Kerstiaanszoon in 1504 het Sint Janshofje. Er zijn zeven huisjes voor alleenstaande vrouwen en zes voor echtparen.
Courtyard for decent people (between nr 260 and 266)
A courtyard, especially for 'decent people who have fallen on hard times'. Together with his wife Claertgen, Jan Stoop Kerstiaanszoon founded Sint Janshofje in 1504. There are seven houses for single women and six for couples.

28 Rand van de stad
Dit is het eind van de Haarlemmerstraat. Ooit stond je hier bij de Zijlpoort, aan de rand van de stad. Daarachter lagen de landerijen. In de verte ziet u het witte torentje van de nieuwe Zijlpoort uit de 17de eeuw.
Edge of the city
This is the end of Haarlemmerstraat. This used to be by the Zijlpoort gate, at the edge of the city. Beyond the gate were country estates. In the distance, you can see the white tower of the new Zijlpoort gate from the 17th century.

Nog even doorlopen!
Loopt u vooral nog even door naar de Grote Havenbrug waar vier waterwegen samenstromen. De brug is uit ca. 1930 en een prachtig voorbeeld van de Amsterdamse Schoolstijl. De brug, de lantaarnpalen, een brugwachtershuisje en een transformatorgebouw zijn samen ontworpen. Zelfs aan een urinoir is gedacht.
A small walk further!
Make sure to continue walking to Grote Havenbrug, the bridge where four waterways join together. The bridge, a beautiful example of the Amsterdam School building style, is from around 1930. The bridge, the lampposts, a bridge master's house and transformer building were all designed together. They even thought of a urinal.

Nog meer weten? Kijk op www.leiden.nl/wandelingen/Haarlemmerstraatroute voor meer achtergrondverhalen over de Haarlemmerstraat.
Want to know more? Go to www.leiden.nl/wandelingen/Haarlemmerstraatroute to learn more about Haarlemmerstraat.

Nog meer zien? Kijk op www.leiden.nl/wandelingen voor wandelroutes.
See more? Go to www.leiden.nl/wandelingen for walking routes.

Nog niet uitgewinkeld? Kijk op www.leidenshopping.com of www.leiden.nl/winkelen
Not done shopping yet? Go to www.leidenshopping.com or www.leiden.nl/winkelen.

Deze wandelroute is tot stand gekomen in samenwerking met Buro JP, Erfgoed Leiden en Omstreken, Leiden Marketing, historicus Cor Smit, Studio Tint grafische vormgeving, Teksten voor Musea, Winkeliersvereniging Haarlemmerstraat en www.onsoudleiden.nl.
This walk came about in cooperation with Buro JP, Erfgoed Leiden en Omstreken, Leiden Marketing, historian Cor Smit, Studio Tint graphic design, Teksten voor Musea, Winkeliersvereniging Haarlemmerstraat and www.onsoudleiden.nl.

Uitgave van gemeente Leiden, april 2019.
Published by Leiden municipality, April 2019.